

ЛИТВИНЕНКО ВЛАДИСЛАВ

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0003-8240-6388>e-mail: lytvynenkovs@khmnu.edu.ua**ЛОБАНОВА ГАЛІНА**

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-6192-8131>e-mail: lobanovah@khmnu.edu.ua**ПЕТРАЩУК СВІТЛАНА**

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-2043-1409>e-mail: petrashchuksv@khmnu.edu.ua

ВИКОНАННЯ ГРАФІЧНИХ НАТЮРМОРТІВ ТУШЮ ЯК ОСНОВА ОВОЛОДІННЯ МОВОЮ ГРАФІКИ

В статті наведено етапи і результати виконання графічних натюрмортів тушю у трьох основних техніках: «лінії», «плями», «штриховки», а також стисло розглянуто аналогі-прикладні твори графіки митців України та світу, виконаних у аналогічних техніках.

Ключові слова: графічні натюрморти, фотопостановка, графічні техніки, туш, лінія, пляма, штриховка.

LYTVYNYENKO VLADYSLAV

Khmelnyskyi National University

LOBANOVA HALYNA

Khmelnyskyi National University

PETRASCHUK SVITLANA

Khmelnyskyi National University

EXECUTION OF GRAPHIC STILL-LIFE WITH INK AS THE BASIS FOR MASTERING THE LANGUAGE OF GRAPHICS

The article represents detailed stages and results of performing graphic still-lives with ink in three main techniques: "lines", "spots", "hatches". Examples and types for setting still-life or alternative using photo images taken from open sources with mandatory changes and introduced details are given. Also the principles and examples for performing graphic and tonal sketches are presented, as an important stage in the search for a composition, which are reproduced on formats of graphic still-lives through their spot solution to be the most objective and expressive. The technique for making a "cardboard" – a preparatory drawing and transferring the image to the formats of three graphic still-lives is presented. The usage of tonal graphic sketches and "cardboard" is suggested along with traditional manual techniques and computer (digital) graphics technology. The principles and methods for using lines when creating a graphic still-life in the appropriate technique and variants of performing graphic still-lives in the techniques of "lines", "spots" in comparison with each other are presented. The principles of division and combination of white and black with variants of their combinatorics are considered on the examples of graphic still-lives in the "spot" technique. The stages for performing graphic still-lives in the "hatching" technique, from the disclosure of large tonal gradations to the generalization of the work, are considered in detail. The methods for using different hatching techniques on different parts of the image of a graphic still-life are given. By the separate block for each section of the specified three graphic techniques the parallel between graphic still-lives as educational tasks and graphic works of professional artists of Ukraine and the world is demonstrated.

Keywords: graphic still-lives, composition, graphic techniques, ink, line, spot, hatching.

Постановка проблеми

Натюрморт, постановка, його зображення та відтворення у графічних аркушах, як виконання завдань – графічних натюрмортів на лабораторних роботах є однією із найважливіших складових оволодіння навчальною вибірковою дисципліни «Графічні матеріали і техніки» для здобувачів освіти спеціальностей 022 «Дизайн», спеціалізації «Графічний дизайн та реклама» (ГДР) та 182 «Технології легкої промисловості» спеціалізації «Індустрія моди в легкій промисловості» Хмельницького національного університету, а також для тих, чия спеціальність у навчанні, а в подальшому і в професійній діяльності пов'язана із графічним мистецтвом [1; 3-6].

Апробація та результати проведеної роботи було представлено під час стажування у Центрі післядипломної освіти Хмельницького національного університету за програмою підвищення кваліфікації «Інноваційні технології в освіті: міжнародний проєктний досвід», яке відбувалося протягом 29 січня-02 лютого 2024 р. (рис. 1).

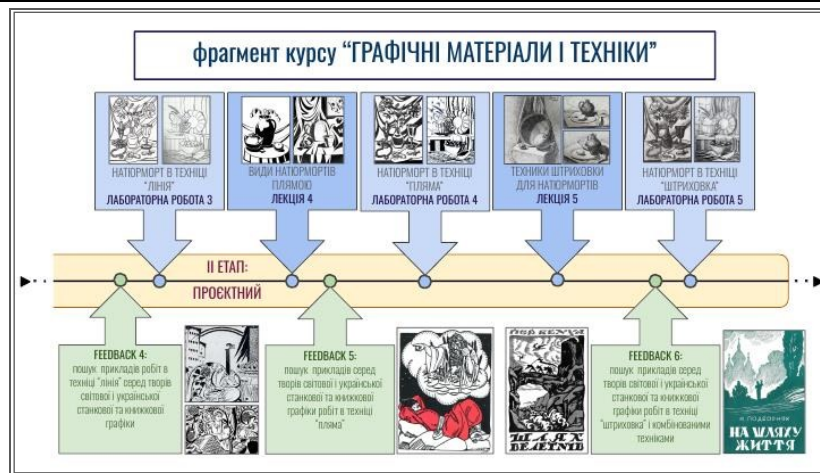

Рис. 1. Фрагмент презентації для доповіді результатів викладання дисципліни «Графічні матеріали і техніки»

Аналіз останніх джерел

Графічне відображення предметного світу та способи його виконання разом із методикою художнього навчання було розглянуто в навчально-методичній літературі для студентів художньо-графічних факультетів – майбутніх вчителів або викладачів образотворчого мистецтва [6]. Зокрема в зазначеному навчально-методичному посібнику авторів М.І. Резніченко та Я.М. Трердохлібової, серед різноманітних графічних технік, було згадано і техніку рисунку пером тушшю та чорнилами, а також лінію, пляму і штрих, як види виразних засобів графіки [6]. Проте для кожного навчального закладу тематична складова завдань і вправ з графічного мистецтва має свою специфіку та відмінності [5; 6].

В публікації автора [5] підіймалося питання щодо оволодіння мовою графіки під час навчання студентами саме спеціалізації ГДР на прикладі виконання графічних натюрмортів тушшю, проте не проводилася паралель між результатами виконання навчальних завдань і прикладами втілення набутих знань та навичок у професійній самостійній творчій діяльності.

Відомо, що мистецтво графіки, як вид образотворчого мистецтва та пласт культури неодноразово було представлено у монографіях та спільних працях багатьох мистецтвознавців [3, 4], включаючи енциклопедичні видання, оскільки в них може обов'язково розглядатися натюрморт, як жанр [2] та «графіка», як вид образотворчого мистецтва [1], а також у навчально-методичних посібниках [6].

Формулювання цілей статті

Розробка, аналіз та систематизування запропонованих етапів виконання завдань з дисципліни «Графічні матеріали і техніки» на прикладах створення графічних натюрмортів тушшю (як частини курсу) – невід'ємною складовою оволодіння теоретичними і практичними навичками графічного мистецтва є актуальним завданням для подальшого втілення у фаховій та творчій діяльності. На прикладах зразків виконання графічних натюрмортів студентами вивчаються особливості побудови композиції графічного зображення, використання ліній, плями та штриховки, як графічних технік для втілення своїх подальших проєктів.

З огляду на вище зазначене, актуальним постає завдання застосування студентами і співставлення задач та результатів навчальних завдань на прикладі виконання графічних натюрмортів із задачами та результатами графічних творів представників українського та світового мистецтва.

Виклад основного матеріалу

В статті розглянуто основні етапи виконання графічних натюрмортів у трьох техніках, видах робіт: «лінійному», «плями» та «штриховки» на прикладах виконаних робіт студентів, що навчаються на спеціалізації «ГДР» та «Індустрія моди в легкій промисловості» Хмельницького національного університету (рис. 3б, г, 5б, 6а-б, 7б, 8, 9а-г, 11-12, 14, 16а-в) і власних розробок викладача кафедри рисунку та проєктної графіки Литвиненка В. (рис. 4а, 5а, 7а). Також проведено паралель між результатами виконання студентських робіт, як навчальних завдань у зазначених техніках та аналогами графічних робіт професійних митців України та світу.

Виконання графічних натюрмортів можна розділити на такі основні етапи:

1. Задум або постановка натюрмарту.
2. Виконання графічно-тонального ескізу.
3. Виконання лінійного «картону» (підготовчого малюнку).
4. Переведення та уточнення лінійного малюнку на форматах.
5. Виконання малюнку у техніці «ліній» тушшю (першого графічного натюрмарту).
6. Виконання малюнку у техніці «плями» (другого графічного натюрмарту).
7. Виконання малюнку у техніці «штриховки» (третього графічного натюрмарту).
8. Оформлення робіт.

Розглянемо деякі наведені етапи (або види робіт) більш детально.

1. Задум або постановка натюрморту здійснюється декількома способами за вибором студента. Натюрморт студенти можуть поставити власноруч (рис. 2, 4б) або використати фотопостановку, запозичену з різних джерел: інтернет-ресурсів, літератури з мистецтва, тощо, із обов'язковим внесеними змінами. Постановку можна скопіювати з різних джерел із додаванням нових елементів, наприклад, складок драперії, тощо (рис. 3а, б, в, г; 5б). Задумана постановка в будь-якому випадку повинна відповідати завданням та результатам виконання графічних натюрмортів (рис. 1, 3г, 6б, 13).

Рис. 2. Приклади постановки побутового натюрморту викладача Литвиненка В.

Під час задуму потрібно враховувати тематичний напрямок натюрморту, який може бути різноманітним, але об'єднаний одним піджанром: побутовим (рис. 2, 4б), із атрибутів мистецтв, музичних інструментів, із приладдя визначного фаху, спрямованої тематики, тощо (рис. 3 а, в), але не дуже складним за своїм змістом.

Рис. 3. Приклади постановки натюрморту спрямованої тематики із інтернет-джерел із внесеними змінами в графічних творах: а, в – приклади фотопостановок; б – цифрового ескізу та г – графічного твору із внесеними змінами та доданими деталями

2. При виконанні графічно-тонального ескізу вирішується:

1) пошук формату – вертикального або горизонтального, куди гармонійніше вписується композиція натюрморту, пропорційно формату А4 (рис. 4);

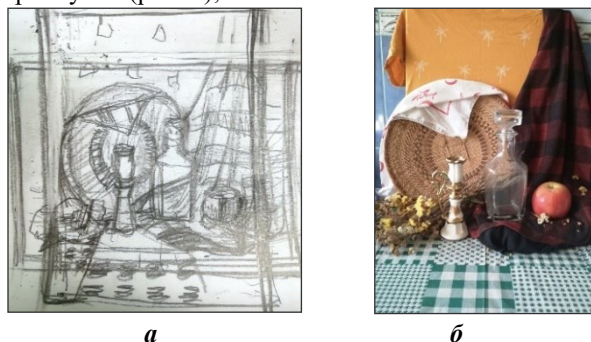

Рис. 4. Приклад пошуку формату: а – вертикального, або горизонтального та б – постановки

2) графічне рішення з розбивкою на чорне та біле із врахуванням відчуття загального сприйняття тону предметів та середовища навколо них (темного, сірого чи світлого), яке виконується за допомогою м'якого графітного олівця, 4В – 6В) (рис. 5а, в).

Рис. 5. Приклади ескізів графічного рішення натюрмортів:
а – без суттєвих змін; б – з додаванням нових деталей із внесеними змінами

При графічному рішенні з розбивкою враховується виділення головного предмета та підпорядкування йому другорядних, межування білого та чорного між собою, сумісність і водночас роздільність білого на білому та чорного на чорному із відчуттям тональної «тріади» предметів у середовищі – групи темних, сірих та білих. Таким чином ескіз у своєму графічно-тональному рішенні (рис. 6а) повинен бути схожий на результат виконання малюнку у техніці «плями» (рис. 6б).

Рис. 6: а – ескіз та б – результат графічного натюрморту, виконаного студенткою гр. ДЗН-21-3 Катериною Ільяшенко на форматі А4

Можливе виконання графічно-тонального ескізу натюрморту засобами комп'ютерної (цифрової) графіки. На рисунках 7а та 7а наведено приклад фотопостановки, обраної студенткою, 7а – орієнтовного ескізу графітним олівцем, запропонованого викладачем Владиславом Литвиненком, а на рисунку 7б – його цифровий «аналог» із врахованими змінами, виконаний здобувачем освіти гр. ДЗН-22-3 Катериною Сінкевич.

Рис. 7: а – ескіз графітним олівцем; б – цифровий ескіз

3. Виконання лінійного «картону» (підготовчого малюнку) здійснюється за розміром майбутніх робіт графітним олівцем середньої м'якості або засобами комп'ютерної графіки з остаточним рішенням компоновки на аркуші, необхідним масштабом предметів та інших елементів натюрморту (рис. 8).

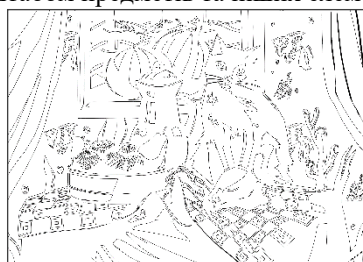

Рис. 8. Приклад виконання лінійного картону засобами комп'ютерної графіки, виконаного студенткою гр. ДЗН-22-3 Катериною Сінкевич

4. Переведення лінійного малюнку на формати здійснюється двома способами: перший – з «картону» через скло на просвіт через обведення ліній підготовчого малюнку (в цьому випадку аркуш для графічного натюрморту прикріплюється зверху); другий – перенесення малюнку з «картону» на аркуш після натирання дуже м'яким олівцем звороту «картону» і переведення з нього на аркуш формату (в цьому випадку аркуш для графічного натюрморту прикріплюється знизу). Операція здійснюється на трьох аркушах для трьох варіантів графічних натюрмортів. Для робіт потрібно обрати щільний папір типу паперу для креслення або «ватман». При уточненні лінійного малюнку перевіряється наявність та якість усіх переведених абрисів елементів натюрморту, які за необхідності додатково наводяться і корегуються.

5. Виконання лінійного малюнку тушшю (першого графічного натюрморту) виконується у декілька етапів:

- **обведення** олівцевих ліній тушшю ручкою з учнівським пером тонкими, суцільними, або переривчастими лініями, із врахуванням відповідності лінії до головного чи другорядного елементів композиції натюрморту, а також ділянки градієнту світлотіні. Наприклад, абриси предметів можуть обводитися суцільною лінією, а межа освітленої ділянки та полиск – переривчастою лінією [5]. Цей етап виконується однаково на трьох аркушах усіх трьох видів графічних натюрмортів;
- **уточнення** відображених ліній із досяганням результату формування об'ємно-просторового рішення натюрморту. При виконанні цього етапу, лінії, за необхідності та в залежності від творчого задуму, можливо наносити не тільки ручкою з учнівським пером (рис. 9 а, в), але й тонким круглим пензлем (рис. 9 б, г) [5].

Результатом виконання першого графічного натюрморту повинно бути естетичне графічно-лінійне зображення із відчуттям пластики і характеру предметів та інших елементів натюрморту із передачею глибини простору (рис. 9 а-г).

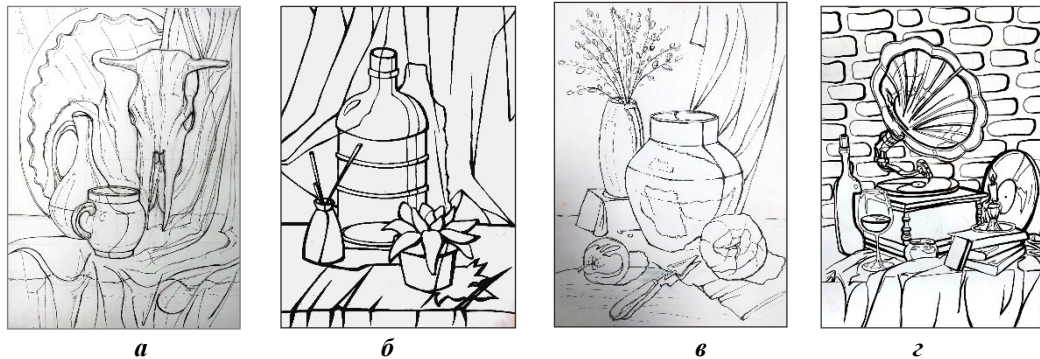

Рис. 9. Зразки виконання студентами гр. ДЗН-21-3 та ДЗН-22-3 малюнків у техніці «ліній» тушшю (першого графічного натюрморту)

Навички та практичний досвід, набуті під час роботи в техніці «ліній», можливо використовувати при створенні ескізів (рис. 10 а) до графічних дизайн-об'єктів: логотипів, розробці фірмового стилю, книжковій графіці, тощо, та до творів станкової графіки (рис. 10б), де переважає лінія над тоном [3, 4, 6]. Окрім того, як було зазначено вище, здобувачам освіти бажано використовувати досвід митців українського та світового мистецтва графіки задля пошуку аналогів лінійних малюнків для кращого розуміння мови лінійної графіки для втілення у своїй навчальній, а в майбутньому і професійній діяльності (рис. 10) [1, 3, 4, 6]. На рисунку 10а представлений «Ескіз-варіант до композиції «Богоматір з Немовлям» Олекси Новаківського (1935 р.), виконаний пером [3], а на рисунку 10б – графічна робота С. Крижевської «Стамбул», виконана фломастером [6].

Рис. 10. Зразок виконання графічних аркушів у «техніці ліній»

6. Виконання малюнку у техніці «плями» (другого графічного натюрморту), незважаючи на окреме завдання, є логічним продовженням роботи над циклом графічних натюрмортів і дозволяє набути додаткового практичного досвіду оволодіння лаконічними рисами графіки на прикладах співставлення білого та чорного через відчуття сприйняття сірого (півтонових відтінків), окрім того, навчитися робити ретельний відбір головного та підпорядкування йому другорядного (рис. 11).

Рис. 11. Зразки виконання студентами спеціальності ГДР першого та другого графічних натюрмортів у техніках «ліній» та «плями» тушшю

Після переведення олівцевого малюнку з «картону» на аркуш А-4 (див. п.4) та обведення готового малюнку тушшю (детальніше див. п.5) межі плям промальовуються у внутрішніх краях пензлем, наприклад, у тінях, а потім заливаються тушшю рухом пензля від країв до середини. Після завершення основної роботи, за необхідності, можна обережно скорегувати силует плям, незначно розширюючи їх, або додаючи деталі (рис. 12).

Рис. 12. Зразки виконання студентами другого графічного натюрморту у техніці «плями» тушшю

Слід відмітити, що у професійному мистецтві частіше зустрічаються поєднання двох технік: «лінії» і «плями», ніж їх окреме використання. При цьому можна спостерігати, що іноді в графічних зображеннях лінії поступово переходить у пляму (рис. 13а). В якості прикладів поєднання у графічному мистецтві технік «лінії» та «плями» можна навести твори Іллі Богдеско (рис. 13а), Роберта Лісовського (рис. 13б) та Анатолія Базилевича (рис.13в) [4, 6].

Рис. 13. Приклади поєднання у графічному мистецтві технік «лінії» і «плями» у творах книжкової графіки

7. При виконанні малюнку у техніці «штриховки» (третього графічного натюрморту) після переведення олівцевого малюнку з «картону» на аркуш А-4 (див. п.4) та обведення готового малюнку тушшю (детальніше див. п. 5) подальше тонально-штрихове рішення можна розділити на декілька етапів:

- **розкриття первинних тональних градацій.** На початку цього етапу виконується набір тінювих ділянок: в першу чергу – власних, потім падаючих тіней, починаючи із найтемніших штриховкою в один шар. Потім здійснюється набір півтонів (також штриховкою більш розрідженою). В кінці виконання даного етапу можна трохи набрати світла – крапкою, або штрих-пунктиром [5].

- **проробка форми та деталей, уточнення тональних градацій.** При опрацюванні цього етапу можна наносити другий та наступні шари штриховки, трохи змінюючи кут нахилу. При цьому, за необхідності, можна використовувати й один шар, якщо тональність плями – світла.

- **узагальнення та завершення малюнку.** На даному етапі підкреслюється головне: наприклад, основний предмет, крупні складки у найбільш опуклих їх ділянках, що найбільше привертають до себе увагу, як тонально, так і лінійно, та підпорядковується другорядне головному. Також об'єднуються, за необхідності, тіні (рис. 14).

Рис. 14. Зразки виконання студентами третього графічного натюрморту у техніці «штриховки» тушшю

Слід зазначити, що в деяких випадках в якості натури різними студентами може використовуватися одна постановка викладача в аудиторії, обрана ними, відповідно, з різних ракурсів або поворотів. Тому кожен, хто виконує роботу в графічних техніках, зокрема у техніці штриховки, може по-своєму трактувати зображення натюрморту на своєму аркуші (рис. 15).

Рис. 15. Зразки виконання студентами третього графічного натюрморту у техніці «штриховки» тушшю однієї постановки з різних ракурсів або поворотів

Проте не слід забувати, що для виконання у трьох техніках трьох графічних натюрмортів використовується одна постановка, що дозволяє порівняти результати між собою (рис. 16).

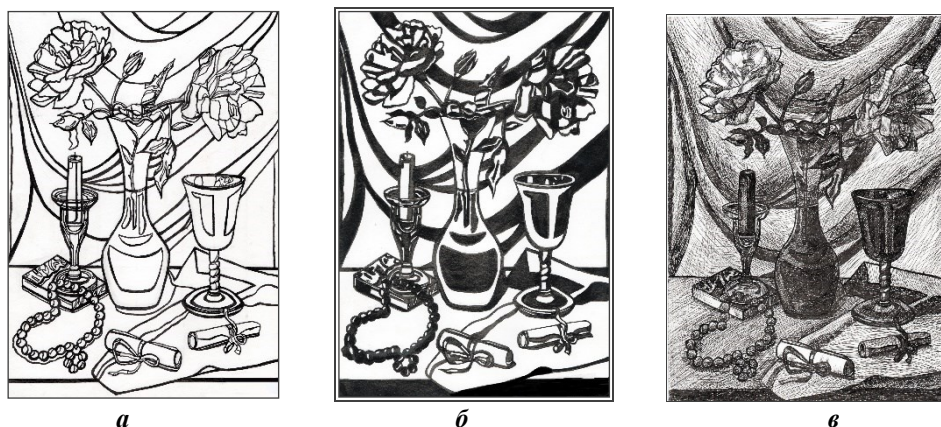

Рис. 16. Зразки виконання студенткою гр. ДЗН-22-3 Катериною Васюкевич графічних натюрмортів у техніках: а – «ліній», б – «плями», в – «штриховки»

В якості прикладів використання у графічному мистецтві технік «штриховки» можна навести твори митців України та світу (рис. 17) [3; 6].

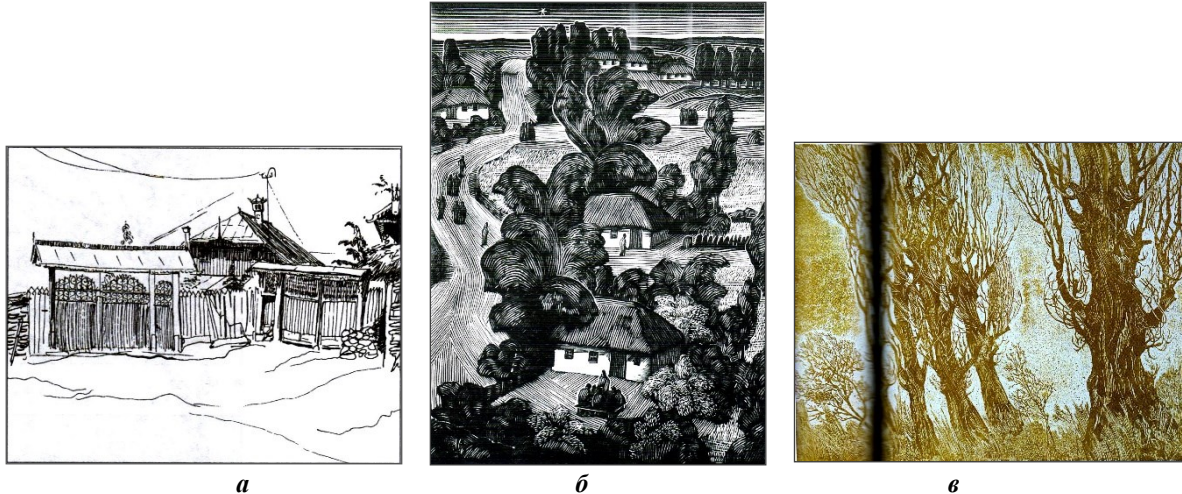

Рис. 17. Приклади виконання творів станкової графіки професійними митцями у техніці «штриховки», або поєднання декількох технік авторів: а – І. Богдеско, б – Г. Гавриленка, в – Р. Адамовича

Ви сновки

Результат виконання графічних натюрмортів тушшю у трьох основних техніках: «лінії», «плями», «штриховки» дозволяє студентам ознайомитися з теоретичними та практичними знаннями основ графіки, ретельно вивчити методику роботи тушшю на папері та принципи використання цих технік у творчості. Це дало можливість сформулювати і систематизувати рекомендації з виконання графічних натюрмортів, починаючи від методів їх постановки або використання з відкритих джерел з обов'язковими внесеними змінами та доданими деталями у відтворену композицію на аркуші до безпосереднього створення робіт.

Запропонований пошук і аналіз аналогів-прикладів творів графіки у тотожних до навчальних завдань техніках «лінії», «плями», штриховки» дає можливість студентам застосовувати набуті знання у своїй професійній і творчій діяльності, створюючи дизайн-об'єкти та твори образотворчого мистецтва.

Література

1. Беклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: Енциклопедичне видання у 2 т.: Том 1 (А–Л) / С. Безклубенко. – К.: Інститут культурології АМУ, 2008. – 240 с., іл.
2. Беклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: Енциклопедичне видання у 2 т.: Том 2 (М–Я) / С. Безклубенко. – К.: Інститут культурології АМУ, 2010. – 256 с., іл.
3. Клочко Д. Сховане мистецтво. Есеї, розмови, коментарі / Д. Клочко (за редакцією Ірини Магдиш). – К.: ArtHuss, Бек, 2023. – 288 с.
4. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття. / О. Лагутенко – К.: Грані-Т, 2006. – 238 с.
5. Литвиненко В.С. Деякі особливості виконання графічних натюрмортів тушшю / В. С. Литвиненко / Сучасні досягнення в науці та освіті: зб. пр. XVIII Міжнар. наук. конф., 13–20 верес. 2023 р., м. Нетанія (Ізраїль). – Хмельницький: ХНУ, 2023. – С. 189-198.
6. Резніченко М.І. Художня графіка. Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів. – / М.І. Резніченко, Я.М. Твердохлібова.– Тернопіль: Богдан, 2011. – 272 с.

References

1. Beklubenko S. Mystetstvo: terminy ta poniattia: Entsyklopedychne vydannia u 2 t.: Tom 1 (A–L) / S. Bezklubenko. – K.: Instytut kulturolohii AMU, 2008. – 240 s., il.
2. Beklubenko S. Mystetstvo: terminy ta poniattia: Entsyklopedychne vydannia u 2 t.: Tom 2 (M–Ya) / S. Bezklubenko. – K.: Instytut kulturolohii AMU, 2010. – 256 s., il.
3. Klochko D. Skhovane mystetstvo. Esei, rozmovy, komentari / D. Klochko (za redaktsiieiu Iryny Mahdysh). – K.: ArtHuss, Bek, 2023
4. Lahutenko O. Ukrainska hrafika pershoi tretyny XX stolittia. / O. Lahutenko – K., 2006.
5. Lytvynenko V. Deiaki osoblyvosti vykonannia hrafichnykh natiurmortiv tushshiu / V. S. Lytvynenko / Suchasni dosiahnennia v nauksi ta osviti: zb. pr. XVIII Mizhnar. nauk. konf., 13–20 veres. 2023 r., m. Netaniia (Izrail). – Khmelnytskyi: KhNU, 2023. – S. 189-198.
6. Reznichenko M.I. Khudozhnia hrafika. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv khudozhno-hrafichnykh fakultetiv. – / M.I. Reznichenko, Ya.M. Tverdokhlibova.– Ternopil: Bohdan, 2011. – 272 s.